

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ХАБЫАТ
1991 СЫЛ АЛТЫННЫМ
18 КҮНҮТТЭН ТАХСАВ

№ 40 (7837) ☆ 1995 жыл муус устар 4 күнү. Олтуорунуук ☆ Сыаната — 146 солкуобай 15 харчы.

СПЕЦИАЛИСТ
ТРИБУНАТА

БУРДУК ОРОЙУОННАММЫТ СУОРДА

Саха сиритэр 4 хонуутаары культуралары, 2 сууруот астарын үүнээрэр, үөрэтөр сортовой учаастактар зоналарынан арахсан үлэниилэр.

Олортон биридэстэрэ Мэнгэ-Хангалаастаагы сортовой учаастак. 1949 сыллаахха тэриилбитэ, Тэигүлүгэ баалаах. Сылла-сорута: Олүөнэ өрүс илэи этэринээри алаас зонатыгар киирсэр 6 улууска (Мэнгэ-Хангалас, Амма, Таатта, Чурапчы, Уус-Алдан, Уус-Майа) анаан тыа хаһаайыстыбатын культураларын саага суортарын ыһан, үөрэтэн, билигин кураан, кылгас сайыммытыгар ситэр, сөн түбөһөр суортары булан, оройуоннааһыгыта таһаарыа. Атыннык өттөххө, өлөр бу зона иһигэр ыһыллаллар.

Оройуоннааһыгыта таһаарыллыбыт суорт сүрүн көрдөрүүлэринэн стандарты баһыйар буолуохтаах. Итинэн бэйэ-бэйэ стандарт быһымытынан бастагы оройуоннааммыт суорт ыһыллар. Сүрүн көрдөрүүлэринэн үүнээһи вегетационнай период (тоһо уһун көмүгэ ситэр), курааны тулуйуутута уонна үүнүүтэ буолаллар. Суортары биһр сыл түмүгүнэн сыаналааһын ситэти суох. Ол иһин көскиллээх суорду 3-4 сыл үөрэтэн, иһи көм устата орто көрдөрүүтүнэн стандарты баһыйар буоллаһын оройуоннааһыгыта таһаарыллар. Мэлтөх суортар 2-3 сыл үөрэтүллэн баран, уһуулан иһэллэр, ол өлүгүт саага сүүмэрдээһин өтөһүлэр.

Саага суортары сүрүннээн, республика таһыттан бадынаабыт, Саха сиритэр айылыбыттар арайахтарынан. Дьэ, ол иһин усулуобуйага сөн түбөһөр, стандарты баһыйар суортар көстөллөрө олус сэдэх. Билигин бурдустары, силлестир культуралары, хортуоппуй уу ыстарыллыбат усулуобуйатыгар ыһан үөрэтэбит. Дьыһынэн, силлестир культуралар, хортуоппуй уу ыстарыллар усулуобуйатыгар үөрэтүллэһтээхтэр. Учаастак үлэлээбит кэмгитер араас культуралары (кукуруза, подсолнечник, кормовой хашыыста, турнепс, брюква, горох, рапс, гречиха уо. д. а.) ыһан, үөрэтэн кэллэ. Бастагы суортара оройуоннааһыгыта таһаарыллан, бэйэлэрин кэмгитер ыһылла сымдыбыттар. Күн бүгүн таһаайыстыбалар, сүрүннээн, бурдугу, хортуоппуй, бурдугу күөх маассага анаан иһиниһи дьарыкталлар. Онон ордук бурдуга болломто ууруллар, ону таһынан быһылтыттан алаас сиргэ элбэх сыллаах оту опыты быһымытынан ыһан үөрэтин былаанналар.

Билигин сортовой учаастактыгытар кэмгитер сылаарга оройуоннааммыт бурдук суортарын кытта үлэ ыһыллар. Ол курдук, көскиллээх солонниһи «Приленский-19», эбиэс «Покровская-9» суортарын 5 сыллаах орто көрдөрүүлэрэ манньнык буолла: бэс-

тааны колоннага — бурдук суорда, иккиска — культурата, үһүскэ — биһр гектартан орто үүнүү (центнер), төрдүскэ — ситэр, хонууга, бөһиксэ — 1000 сылманы ыһааһына (грамм)

«Омский-12»	сэл.	23,4	73	36,2
«Приленский-6»	"	19,4	68	31,0
«Приленский-19»	"	16,2	69	29,7
«Скороспелка»	"	17,5	68	22,5
«Тамми»	дьэһ.	22,9	58	35,7
«Тан-1»	"	21,9	64	51,4
«Покровская»	эбиэс	22,0	60	28,0
«Покровская-9»	"	24,1	71	28,4

Бу суортартан «Омский-12» суорда орто уһун көмүгэ ситэр, «Приленский-6», «Скороспелка» кылгас көмүгэ ситэллэргэ киирсэллэр, «Приленский-19» уонна «Покровская-9» суортара 1996 сылтан билигин зонага оройуоннааһыгыта таһаарыллаллар.

Биһрдик суортарынан ыһаастык билиһиннэрдэххэ, «Омский-12» суорду Сибирдээһи ТХНЧН таһаарыта, иһин «Лада» дьэи урукку бастагы суорду баһыйан, 1997 сыллаахха оройуоннааммыта. Бу сүрүлээх үүнүүтээх суорт. Ол курдук, 1989 сыллаахха 25 гектардаах баһынаттан, гектарытан 40-нуу центнер үүнүүнү ыһыллыт. Сорох производственник-агрономнар бу сорду үчүгэйдик сиппит дьэи утарсааччылар. Ол гынан баран, иһин ситэр көмэ уһунун учуоттаан, паардааммыт сиргэ бастагынан ыһаахха, хайа баарар сылга сиппит сэмэни биһэр, Маны таһынан бу сорт киллэп буолар үрдүн хаачыстыбалаах.

«Приленский-6», «Приленский-19» суортары селекционер-учебай П. П. Васильев айан таһаарыта. «Приленский-6» «Скороспелкатаабар» үүнүүтээх, хайа баарар дьылы үчүгэйдик ситэр, уһаага бөҕө, сытымтыата суох. Биллэрин курдук, «Скороспелка» ардахтаах дьылыга баһаа сытымтыа. «Приленский-19» суорда бу суортарга тоһо даһаны үүнүүтүнэн баһыйтардар, бэйэтэ туспа үчүгэй хаачыстыбалардаах. Билиэххэ ыһыллан үөрэтүллэбит кэмгитер тахсыты мэлдэн ариэ-дахси, уһааһын үрдүгэ биһр тэг, иһинь гынан тэггэ ситэр, соломто бөҕө, сыппат. Буһан баран уһунуук турдаһына, тохтумтуота суох. Оттон «Приленский-6» ситэн баран уһунуук хомуллубакка турдаһына, тьалга, ардахка тохтумтуо. Бу суортартан хайатынан баарар «Скороспелканы» солбуйуохха сөн. Маны таһынан «Приленский-19» эмиэ киллэп буолар үрдүн хаачыстыбалаах. «Омский-12» уонна «Приленский-19» суортарга бэйэлэрэ мэллэһэллэх, иһин бөккөрүһэллэх хаһаайыстыбалар болломторун ууруох-

(Бүтүүтүн 2 стр. көр).

ЧЕЧНЯ СОБЫТИЕЛАРЫГАР

(РИТА — ССТА).

УЛУУС МУННААҔЫН
ДЕПУТАТАРЫГАР КАНДИДАТТАР

ЫЧЧАТТАРЫ ӨЙҮҮР СОРУКТААХ

«Хадаар» таһаарыстыба рабочайдарын уонна иһиниһи кырдыаастарын холбоһуктаах мунньахтарынан Улуу Муннааҕар депутатка кандидатынан коллективнай предприниме бырабыланын председатели Владимир Михайлович АЛЕНСЕЕВ туруоруллубута. Кулун тутар 26 — 27 күннэригэр ытыллыбыт быһаар бастагы туругар 10 №-дээх Хадаардаагы быһаардыыр уокруктан В. М. Алесеев уонна Е. С. Хоютанов утарылаһааччыларын баһыйар үгүс куолаһы ыһаһар хос куолаһаһыгыта киирдилэр. Ити уокрукка Хадаар иһиниһигин уонна Мэлдэхси учаастагы быһаардааччылар хабылаллар.

В. М. Алесеев 1954 с. Хадаарга төрөөбүтэ, 1971 с. Дирин орто оскуолатын бүтөрүтэ уонна 1978 — 1981 сс. Дьоккуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын техникумугар үөрэнэн зоотехник идэтин ыһыта. Ол кэмгиттан «Таатта» совхозка зоотехниктынан үлэлээбитэ. Маныа аһар специалистэ элэксэй майгытынан, дьонго амарах сыһыанынан иһиниһиниһи ыһаһабылы ыһыта. Итинэн үлэтин сыаһын тыа хаһаайыстыбатын Алма-Ататаагы институтугар иһаһтан үөрэнэн сылгы иһитинин зоотехниктынан идэтин баһылаабыта. Кыһамнылаах үлэтин салгы хааллаары араас дуоһунастары биһр сатабыттарын аһаастаан, төрөөбүт дойдутугар үлэтин кэлбитэ. Кэргэннээх, үс оҕолоох, аһаһах дьэи кэргэн аһа баһылыга.

Билигин «Хадаар» таһаарыстыба бырабыланын председатели. Соторутааҕыта «Саһа олох» хаһыаһа иһин салайар коллективны үлэтин хаһаанын туһунан сурууан тураһын. Үүтү, эти онорон таһаарыһа уонна государственны ыһаһа аһаһыта, кыһамаһаах хара саһылы иһитингэ куһаҕана суох көрдөрүүлээхтэр. Аһыны саһын өг буолан, сүөһү иһытыга үчүгэй. Ол иһиннээһи сылаарга от аһылаһа үгүс улуустары кэрийбиттэрэ, сүөһүнү сыл таһаарар туһуттан, очоотуран да туран, араас кэпсэтиһтэргэ дороһхой аһылыгы буларга күһэллэллэр. Онуоха бырабыланына председатели быһымытынан Владимир Михайлович бэйэтинэн кэлэр-барар, булар-талара Ферияларга сүөһү аһааһына хонор куттала үгүстүк суоһабыта. Ону салайааччылар элбэхтик өрүһүйүтэ. Очолорго дьэиһтэр хонор хонор, сылаар ыалдыт курдук дьэиһи көстөн аһаһар. Иһин хаһаа эрэ от көрдөһө барбыт сураһын иһиттэһтэрин, сүөһү иһитиниһи үлэһиттэрэ бөрүһүнү санаалаах хонор тураллара.

Олоһун билигин уустугубут кэмгитер тутуспутуна, биһр өйүөн-санаанан олорор ордугун коллектив рабочайдара таһа ойдууллар. Ол иһин председателиһтэр көмөлөһө, өйөбүт буола сатыллар. В. М. Алесеев иһин кэрэхсир элбэх былааннардаах. Билигин көмгэ тыа сиритер аһаһа сүөһү кутуругун манааһын кутталааһын өйдүүр. Онуоха эби сорох ыччаттар дьэиһиниһиниһи кэллэр, арыгылыллар. Иһинин алдырхайтан быһаһанар суолу дьон сымнааһыгарын культурнайдык аһаһыларыгар, ыччаттар спордунан утумнаахтык дьарыктаныларыгар көрөр. Ол иһин одардэри бэйэтинэн түмэн, көбүлээн хаһаанда тэринэн улууһун иһиниһтэринэн, Мэнгэ-Хангаланынан, Амманан, Тааттанын элбэх күрэхтэһиһлэргэ кытыһарда. Былыргы өбүгэлэриһи үтүө үгэстэрин сирдээхтик салгыыр сылаһын сылгы боруодатын тупсарыһа утумнаахтык үлэлээһэр, олортон сүүмэрдээн ат спордун сайыннарыһа кыһанар. Онуоха аһал баһаны тэриннэ, дьобурдаах ыччаттартан үлэһиттэри аһаһаһан хаһаастаата. Кыһыны 50 сылын иһингитер саһа стадиону туттара сылаһар, эссө быһыл бэс ыһыгар волейбол республикатаагы фестивалын Хадаарга ыһаһарга туруорсар. Соторутааҕыта сизичэр сылгылар күрэхтэһиһлэрин ыһаһаран, дьон сымнааһыгарын культурнайдык аһаһалларыны ситистэ. Кэлэр сылга иһиниһкэ спортивнай саһаһын туттараһа көпсөһтэр.

Ыччат үлэлээх буолуутун хааччыһар сымтан хаһаайыстыба араас саһааларын сайыннаһар баһалаах. Холубур, саһыл ферматын тутуу, хортуоппуйунан, оһуруот астарынан бэйэи хааччыһын, туораһаах культуралары үүнээрин, иһиниһчэһи үктээһин, о. д. а. бэйэ кыһын иһингитер баар саһаалары В. М. Алесеев депутат мандаатын ыһаһына Уорда, Мэлдэхси курдук кыра учаастактар кыһаһаларын, туруорсар боппуруостарын хаһа баарар туруулаһан көмүһтэһэр кыһаһаах. Бэйэтэ төрөөбүт иһиниһтэр, быһаардааччыларын тустарыгар туох эмэ туһалааһы, үлэлээһин онорор баһалаах. Көскиллээх боппуруостары туруорсар, быһаарсар кыһаһаах эдэр саһааһы В. М. Алесеев иһин куолаһаһыны биһрэгиттэһэр ыһаһаһын.

Петр ЛУКИН,
депутатка кандидат иһаһаһаһын.

ФЕРМЕРДӨРГӨ АНААН

Москва. Бүтүн Россиядагы баштапкылар кини «Бурдун бородуукталарын» павильондугар «Фермер-94 олобо» уонна «Комбинормар-94» диян киин быыстапка үгүннэн аһыланньылар. Олорго тыа хааһыстыбатын оборудоованиеларыттан, агрегаттарыттан, араас тутууларын быраймантарыттан саалаан аныгы технологияларын тийбэ фермер үгүс өрүттээх интэрнэтин хабар өйөспөннүлэр турорулуунулар. Бу быыстапкаларга Россияны таһынан АХШ, Франция, Польша компаниялара кыһынньылар.

Хаһас снммонна: биэрэр дьинэтин макета. Дьинэ чааһынай бөккөрүннөтөн, киинин бас билээччи кватиратыттан, маһаһыннан уонна минн-кафеттан турар; уһа-көрөөччүлөр стандартнай комбинормнар киинг ассортименнарын онорон таһаарар «Волосово» агрофарма стөдөтүн таһаар.

(РИТА—ССТА)

БИЛСИН: КООПЕРАЦИЯЛААҢЫН ДИЭН ТУГУЙ?

(Салгыыта. Итиннэ хаһыат 34 №-гэр көр.)

Кинилэр сүрүн сорулгара—көмөлөөн тэриммит сьахтара үүттэрин адалан туттарар дьон интэрнэстэрин. Барыстарын иһин кыһаллыыта. Кооперативнай сьахха угуллубут капитал биэр да солкуобай барсы биэримнэн сөп. Ол онуутар бааһынайдар үүттэрин атын сиргэ илдьэн туттарардааһар уонна онорбут өгөдөрүгэр төлөһөрдөөр элбэх харчыны аахсыахтарын сөп. Манна хааһыныннарын бородууксууларын туттарааччылар бэйэлэрэ буолаллар. Кооперацияга капитал хааһынын буолбатах, төттөрүтүн хаһааччыт буолар. Тэрилтэр кооперативтар бааһынайдар, тыа хааһыстыбатын бородууксууларын онороччулар интэрнэстэригэр илпөттүөхтээхтэр.

БОРОДУУКСУУНАНЫ БАТАРЫНЫ
КООПЕРАТИВТАРА

Бааһынай хааһыстыбалара онорон таһаарыт бородууксууларын рынокка батарыыларыгар кооперативтары тэриниллэрэ кинилэргэ барыстаах, туһадаах буолуо этэ. Революция иннинэ Россия дьонун атылаһар баһаардарыгар бааһынайдар үгүс көчөөккө түһүллэрэ. Лүөнү туттааччылар сирбитэ буолан, бэйэ-бэйэлэригэр хардарыта хатайдаан, сьаһаарын лаппа түһөртөрлөлөрө, эбитин кыһаһыналар, суордугар балыйаллара. Аны лүөнү хомуйааччылардан бородууксуунаны уезтааһы атыһыттар ылланнар салгыы фабрикаларга, атын дойдуларга атыһыттылар. Бааһынайдар лүөнү, олох бөйөтүннэ ыһсаан чэпчэки сьаһаага биэрэллэрэ. Оттон фабрикалар бастакы обработканы барыт, кинилэ-лэммит матырыһаалы ыраахан сьаһаага ылаллара. Онон барыгар лүөнү туттааччылар уонна атыһыттар хаалаллара.

Манна, биридэ өйдөөн көрдөххө, лүөнү бааһынайдартан тутта фабрикага эрэ тиэрдэн наада буолуох курдук. Ол эрэрин итиннэхэ үгүс ыраахтардааһа, мөһөйдөөһө биллибитэ. Батарар кооперативтар бородууксуунаны бастакы сибидэй көрүтү-нэ ылан бараннар, фабрикага атыһыттар туһуттан бары бөлөмнөннүн, ситэрин үлэлэрин төлөрүөхтээхтэр, атыһыттар эттэххэ, техникчэскэй үлэлэрэ кинилэргэ сүктэриллэрэ. Аны ити бөлөмнөннүннү лүөн бородууксуунаны партиятын бөдөн капитал-лаах, үгүс сьаһаага бөйөтүн дьыалатыгар эрилли-бит, элбэди билбит фирмалары кытта рынок бил-дэһиһыттар кыттан атыһыттыахтар. Итиннэ куоталаһыыларга үгүс сьаһаага эриллэнэр, кооперациялар сьаһаа баһылыыр-көһүлүүр балаһыт-тыларын тулсарын испиттэр. Бородууксуунаны ба-тарыһыан дьарыгыгар кооперацияларын тэрийи-тэ-рүттэрэ олус уустуга суохтар. Холобур, лүөнү ба-тарар кооператив бородууксуунаны харайар ыскы-лааттаах, кинилэһиһэр анал престээх, суортуур-опыттаах эбэтэр анал үөрөхтөөх үлэһиттэрдээх бу-олуон наада. Дьэ ол киниттэн табаары тутуохтээх-тар. Бааһынай хааһыстыбалара лүөн көлөмнөтүн кооперативна адалар, ону суортааччы көрөр, ха-чыстыбатын быһаарар, кыһаан тутар. Сьаһаатын кооператив бырыбылыһынаата быһар.

Бородууксуунаны туһунттарыгар бааһынайдарга кантания суруллар. Ити киниттэн суортарынан наардаан атыһа барар кыһа престиниллэр уонна фабрикага кыһага бөлөмнөннүлэр. Бааһынайдар туттарбыт бородууксууларын атыһыттан тутта ыл-ла дьулуһуохтээхтэр. Ол иһин кооперативтар ил-пөлөргө бородууксууна атыһыттан 60—75 эбэтэр 100 бырыһынын мөккүлээһин сьаһа бөрөдөһүннэ тө-лүөхтээхтэр. Табаарын атыһытааһына, кооператив бааһынайга биэрбит үбүн сабынар уонна ситэ тө-лөбөтөх сууматын кыһа комиссиянай хомууру-тутан баран бааһынайдарга биэрэр. Манна кини

суол операция онороллорун көрөбүт. Бастакыта, кыһытас батарыны, кинилэ, мөккүлээһин кредити биэрими. Итиннэ бааһынайдар кооперативна бородууксууларын атыһылаһынарын курдук көрөр сьаһа. Маннаха бородууксуунаны кыһытас ба-тарыны буоларынан, өскөтүн ханьык эрэ биричичи-нэн кооператив бааһынайга биэрбит сьаһааһаар кыһа үбү кылларыннэһинэ, кини бааһынайтан сьа-датын сөрүөтүн ирдээн ылар бырааптаах буолар. Ону бородууксуунаны туттарбыттар сөбүлээбэттэрэ чуолкай. Ол иһин кооператив бородууксууна 75 бы-рыһыанантан ордуга суоһун эрдэ төлүөхтөөх, сө-рөдүн хайдах батарыттан көрөн аахсар.

Онон батарар кооперативтар туһунт бородууксуу-ларын үрдүк сьаһаага атыһылаһынарыгар баа-һынайдар интэрнэстээх буолуулар ситиһиллэр. До-хуоттарын үрдэтэр сьаһаан бородууксуунаны он-рууну элбэтэргэ, хааһыстыбатын тулсарыга кыһа-наллар. Тыа хааһыстыбатын атын да бородуук-таларыгар итиннэ кооперацияларын кинилэ туһа-ныахха сөп. Ол эрэрин сорох бородуукталары үр-дүк сьаһаага ыраах илдьэн батарарга буюру буол-батын наадатыгар переработкалаһыан кыһаан да ыһыттылаахтээх. Холобур, үүтү, оворуот астарын, хортуоплуну, фрукталары. Онон батарар коопе-ративтар сөргө переработкалаһыны тэһгэ тутуох-ха наада.

СҮӨҮ ИТИТИТИТТЭН ЫЛЫЛЛАР
БОРОДУУКСУУЛАРГА ТЭРИЛИННЭР

Арыһы онорор артыал (табаарыстыба) перера-боткалаһыан уонна батарыны кооперативтарын хал-боон үлэлэтэр сьаһаа тардаммыт тэрилтэни буолар. Кини үүт сьаһыт сүтөрбөккэ астырыһыан, сьага техникалары, оборудоованиелары кинилэ туһанар кыһааһынан, онорон таһаарар бородууксуунаны бөйөдө турар сьаһаага чэпчэкиһин ордунтаах ба-лаһыаннааһа курдук. Итиннэ дьаһаны тэһ кыһаһынаах үүтүн арыһа кинилэтин үрдэтэриннэ, үлэ тэһиннэ кудумсутарынан, хааһыстыбатын тул-сарынан кинилэ усулуобуйабытыгар табыстаах. Онон бааһынайдар, бириднэлээн ыаллар үүтү ас-таһынага түмээн үлэлэһиннэрэ барыстаах. Холо-бур, арыһыларын кыһа-кыһаан буолбонна, ыраах рыноктарга бүтүн партиянан атыһыттыларыгар кыһахтар үөсүүлэр.

Итиннэ артыаллар анал устакы ыһынаннар ре-гистрацияланаллар, кинилэһэрэ дуоһаар быһыһы-нан үлэллэнэр. Урут Вологодский көбүөрүннэ баа-һынайдар артыал тэриммиттэр. Кинилэр 9-ий бол-дөөхтөөн 1000 солк. кредит ыһыттар. Онтунда-рынан үлэлэһиттэр. Бааһынайдар 9-ий устата ту-тарбыт үүттэригэр харчытын ыһаахтар. Сыл ус-тата 1002 буут арыһыны онорон 15 тыһыһына солк. атыһыттылар. Онон бааһынайдар кредит-рин төлөөн туран бары ороскуоттарын сабыммыт-тарын үрдүөн барыстарын үлэлэһиттэр. Көстө-рүн курдук, бастакы тэрилтэһэ капитал угуллар, ол кыһаан баран кини капитал угааччыга буолба-тха, артыал кинилэһэрин интэрнэстэригэр үлэлэ-хтээх. Ити—биэрэ. Кинилэһин, кыһааһы кинилэһи-тинэн буолбакка, ким төһө үүтү туттарбытынан кө-рөн үлэллэнэр.

Кооперативы тэрийэн баран артыал кинилэһэрэ үүттэрин арыһа сьаһаар кыһа аһыт туттараллар, кыһаан бараннар анал кинилэһэ бөлөмнөннүлэр уонна кинилэһэ бүтүтэ артыал үүттэригэр бааһынай-дарын кыһа төлөһөр. Үүт бородуукталарын атыһы-лаһытан артыалга кинилэһэ элбэх харчы кыһа кыһа сьаһаан сьаһаан артыал бырабылыһынаата бы-һар. Сыл түмүгүннэ ол бары ким төһө үүтү ту-тарбытынан түннүтүөхтээхтэр. Өскөтүн бааһынай үүтүн арыһы чаһынай онорор сьахха туттарар

буоллаһына, кинилэһэ аһыт үрдүк сьаһаанан харчы аахтарарга кыһаллар, кооперативнай заводка тутта-рааччылар тутта кыһа даһыны харчыга сөбүлэһи-тэрин сөп, кинилэһтөн үүтү астаан туттарыттан кинилэһэ барыс кини да кыһаһыттын биллэлэр. Боро-дууксуунаны заводка туттарыттан бааһынайга до-хуот үүтү кинилэһэ устата туттарыттан уонна сьа-түмүгүннэ ыһыт барыстарыттан кинилэһэ. Оттон чаһынай сьаххаахтар бааһынайга барыстан доху-оту биэрбэттэр, хаһаһыт бөйөтүннэ хаалларар, ону аһаан бородууксууларын чэпчэкиһин тутарга дьу-луһаллар.

Сорохтор тутта төлөһүнэ үрдүтүн өрдөрүллөр, атыттар сьаһа түмүгүннэ үгүөрү аахсары таһаллар. Онуоһа кинилэһэ барыстаах курдук. Ити түбөлтөдө артыалга (кооперативна) бастакы капитал баар буолара ситиһиллэр. Оччолуна кооператив сөһүтү түбүлүүр ороскуоттартан куттамыт, төлөһөр кыһа-таах, нөс ыһбат, бырыһыанга хаһаарбат. Арыһыны онорор сьахтарга (заводтарга) үүт буолбакка, арыһа кинилэһэ интэрнэһи үөсүтүөхтээх. Артыал кинилэ-һэрин кыһаһыттын сьаһа араастаах буолуо. Ол иһин үүт иһин төлөбүрү сьаһынан көрөн ааһыт-суоттан онороллуохтээх. Онон үүт сьаһа бааһынайдартан ыларга тус-туһунан кинилэһиһтээх. Ол иһин бааһынайдар үрдүк сьаһаах кыһа тутта сатыа-таахтар. Ону тэһэ төһө аһытты ороскуоттан хай-дах сьаһаах төһө үүтү биэрэрин билэ сатыаһаах-тар. Оттон чаһынайдар хонтуруоллуур-ассис-тэны тутаннар бөйөдөһүн сүөһүлэрин үүтүн сьа-һыт кинилэһэ көрдөрүөхтэрин сөп.

Артыал Европага «Одустар союустар» диян та-баарыстыбалар бааллар. Кинилэр үчүгэй төрүөдү ылар наадаттан үтөһүннээх бородуу одустары ту-таһаллар, олор сьаһаалара олус ыраахан, онон бири-диннэлээн хааһыстыбалар атыһылаһар кыһахтар суох. Биэр орус 20—25 ыһааһы хааһыттар. Итин-нэ одустары кыһытан атыһылаһан кыһаһыттын буо-латтарыһаһарын төлөрү сөп, оччолуна төрүөхтэргэ тулсар. Чааһынайдарга сүөһү кинилэһин өлүүтэ улахан өхсүүлаах. Холобур, бааһынай сьаһааһы харчынан эргирэ 150—200 солк. буоллаһына, кинилэһэ түөрт кыһыттан үһэ араас ороскуоттарга барар. Оччолуна сьаһа сүөһү атыһылаһыгар 30 солк. тутта төлүүр ыраахан, үгүстэр эстэр да сьаһа кинилэлэр. Ол иһин сүөһү атыһылаһар тү-бөлтөһүн төлөбүрүн 5—6 сьаһа устата үлэлэһи-нэр кыһа онорор ордук. Оттон баһаарга ким да-һыны онорор усулуобуйага сөбүлэһитэ чыһы. Биэр-дэһин даһыны улахан бырыһыан көрдүөдө. Дьин-тиннэ, сьаһа сүөһү атыһыттан 2—3 эрэ сьаһа буол-бакка, 20 сьаһа дияри үлэлэһи төлүүр кыһа баа-һынайдарга бөйөдөһүн баар. Ол страховкалаһы-нынан ситиһиллэр. Биэр кыһааһаах хаһа баһаар бааһыстыба 20 сьаһа страховкалаһар, усулуобуйа сьаһа 2 солк. төлүүр. Ыһаага өлөр түбөлтөһүн 40 солк. страховкалаһыт тарылтаттэн ылар, оч-чолуна сүөһү атыһылаһар кыһаһаан. Ол иһин кооперативнай страховой табаарыстыбага түмүсөх тус-таахтар. Холобур, 200 төлөбүөх үөртэ сьаһа устата 5—8 сүөһүнү сүтэрдэххэ, быһа холуйан, нөһөдө 400 солк. буолар. Өскөтүн ити 400 солк. үөртэ бүтүнүүтүгэр үлэлэрдэххэ, биэр төбөдө сьаһа 2 солк. тиксэр. Ити сүөһүлэр хаһаһынара страхо-вой хампааннаага холбостохторунна уонна хас төбө аһыт 2-лин солк. усулуобуйа төлөбөхтөрүннэ, ити табаарыстыба элбүт сүөһүлээх хаһаһыстыбаларга сьаһа сүөһүнү атыһылаһан биэрэр кыһаһаан. Өсө элбүт сүөһүлэрэ 8-һы кыһааһа буоллаһына, ордук харчылаа табаарыстыбаларыгар капитал саһа-һын үөсөтэр. Онон итиннэ сьаһа кыһаһааһа күннэһэ олус туһалаахтар.

(Салгыыта бөһөттөннө).

